

Aspekti ugroženosti javnih prostora

DANAŠNJI SU GLOBALIZACIJSKI i tranzicijski utjecaji doprinijeli bržem mijenjanju prema *postmodernom ili postindustrijskom*, a kod nas i *postsocijalističkom društvu*. Najmanji zajednički nazivnik različitih pristupa razumijevanju globalizacijskih promjena ukazuje na to da je riječ i o *posttradicionalnom društvu*. Ono je i *informacijsko društvo* koje čine dvije vrste prostora, tzv. prostornih logika – prostor mjesta (*space of place*) i prostor tokova (*space of flows*) (Castells 2000). Dijalektička tenzija postoji između povijesno ukorijenjene lokalne prostorne organizacije ljudskog iskustva – tzv. *prostora mjesta* nasuprot globalnom protoku dobara, ljudi i elektroničkih impulsa – *prostoru tokova* kao novoj prostornoj logici (ibid.). Međutim, danas više nego ikada doživljavaju svoju dvostrukost i odvojenost jednoga od drugoga. Fizički prostor ili prostor mjesta u suvremenom dobu postaje atraktivan resurs s mogućnostima za brojne investicije i ekonomski profit, ali i za česte manipulacije i zloupotrebe omogućene kapitalističkim i tržišnim mehanizmima poslovanja. Prostor tokova, kao virtualni prostor, omogućen informacijskom tehnologijom uključuje uglavnom moćne i globalne centre dok ostale isključuje i zaobilazi. Globalizacija i njeni utjecaji nisu zaobišle ni hrvatsko društvo i prostor utječući na njihovu bolju ili lošiju uklopljenost u te procese. To, međutim, ovisi i o djelovanju određenih *društvenih aktera* u prostoru, te posljedicama koje iz toga slijede. Zadnjih su se dvadesetak godina s pojavom nekih novih aktera u prostoru dogodile mnoge, očekivane i neočekivane, posljedice. Određeni društveni akteri su dobili, odnosno, izgubili na važnosti. Na važnosti je izgubila, primjerice,

država kao nekad najvažniji akter u društvu, a njenu ulogu preuzeli su pojedinci i privatni kapital. "Hrvatsko društvo karakterizira deregulacija državnih poslova i porast lokalne moći u političkoj sferi, privatizacija i porast samostalnosti ekonomskih aktera u ekonomskoj sferi, gubitak moći planiranja kao političke i stručne djelatnosti, te pojava civilnoga sektora kao samostalnoga aktera u odnosu s navedenima" (Seferagić 2007:363). S tranzicijskim kontekstom *prostor* je postao iznimno važan resurs u kojem mnogi vide mogućnost stjecanja značajnog profita. Svakodnevno se grade i planiraju novi projekti na prostoru cijele zemlje, ponajviše najvećih gradova, Zagreba i Splita. U Zagrebu su pojedini prirodni krajolici potpuno uništeni ili modificirani, te prepušteni rapidnoj izgradnji stambenog i poslovnog tipa.¹

Povećana uloga privatnih investicija i investitora osim što ih čini *novim akterima* – tzv. *developerima*, *stakeholderima*, čini ih i "nezamjenjivima" u cjelokupnom razvoju i revitalizaciji jednog grada. Preuzimanjem dijela financijskog ulaganja odlučuju o budućem izgledu gradova, što je nesumnjivo novost u urbanoj obnovi tranzicijskih i postsocijalističkih zemalja. Otuda potječu aktualni fenomeni manipulacija i netransparentnih načina upravljanja gradom i odlučivanja o njegovom budućem razvoju. Slično se može reći i za odnos spram prostora Jadranske obale (obalnog pojasa i otoka) na kojoj su fenomeni betonizacije i apartmanizacije gotovo dostigli najcrnje primjere nekih sličnih obala, talijanskih ili španjolskih na primjer, i čiji prostor se, ako se uskoro nešto ne promijeni, neće moći ostaviti na upotrebu budućim generacijama, što svakako nije u skladu sa često proklamiranim načelima održivog razvoja (*sustainable development*). Suvremena globalna strategija održivog razvoja (*sustainable development*) najopćenitije se može definirati kao "ona koji zadovoljava potrebe sadašnjih naraštaja bez ugrožavanja mogućnosti budućih naraštaja da zadovolje svoje potrebe" (Jacobs 1997:3). Stoga se može postaviti pitanje kakav ćemo pros-

¹ Zbog atraktivnosti i velike vrijednosti zemljišta u pojedinim dijelovima grada Zagreba, primjerice u elitnoj stambenoj zoni (podsljemenska zona) i poslovnom (širem) centru grada (Donji grad, Martinovka, Vrbik, Zavrtnica), dolazi do preizgrađenosti stambenim i poslovnim objektima što često dovodi do uzurpacije i destrukcije postojećeg prostora. Možemo reći da je dosadašnji teritorijalni identitet grada Zagreba gotovo potpuno izmijenjen i da će se posljedice pojedinih prostornih uzurpacija osjećati još dugo.

tor, očuvan ili ne, ostaviti u naslijeđe budućim generacijama. S obzirom na to da se koncept održivog razvoja usmjerava na očuvanje tradicionalnog načina života i prirodnog okoliša, a u suživotu s modernim društvom i stalnim napretkom, njegova je važnost i u tome što sadrži strategiju razvoja prostora koja uključuje ravnotežu između lokalnog i globalnog, te privatnog i javnog prostora, vodeći računa o specifičnostima jednog i drugog. Na takav način bi se moralo uravnotežiti i planirati novu gradnju u gradovima danas kako se ne bi žrtvovao javni prostor u korist privatnog i privatiziranog prostora.

Obilježja javnih prostora

Suvremena teorija sadrži brojne kritike o postojanju javnih prostora u megalopolisima današnjice te postavlja pitanja koliko su oni u punom smislu uopće mogući. Bez obzira na te kritike javnih prostora, koje su, ovisno o konkretnom prostoru itekako utemeljene, može se smatrati da javni prostori ipak postoje te imaju brojna obilježja. Neka od obilježja ili odlika javnih prostora su: otvorenost, dostupnost, percepcija javnih prostora, temporalitet, procesualnost i dr. "Svaki je suvremeni stanovnik grada suočen s dvostrukošću perspektive grada, odnosom zatvorenog i otvorenog prostora, privatnoga i javnoga, unutarnjeg i vanjskog, osobnog i kolektivnog. Što su javni prostori? Oni, koji po svojim osobinama i po svojoj funkciji služe javnoj svrsi, omogućuju socijalnu komunikaciju, pristupačni su i otvoreni svima" (Zlatar 2008:125). Upravo odlike javnih prostora kao zajedničkih, uvijek dostupnih i otvorenih prostora, ne bi smjele biti ugrožene parcijalnim interesom koji bi te odlike mogao dovesti u pitanje.² Kroz percepciju javnih prostora očituje se način na koji javnost

² U slučaju planirane gradnje poslovno-stambenog kompleksa na zagrebačkom Pre-radovićevom ili Cvjetnom trgu radi se o mogućem narušavanju javnih interesa i javnog dobra kao što su pješačka zona i trg zbog gradnje podzemne garaže i ulaza u garažu izvan privatne parcele planiranog kompleksa, žrtvujući sadašnju pješačku zonu Varšavske ulice. Zbog projekta će se smanjiti pješačka zona jer je dio nje pretvoren u prometnu zonu čime je direktno narušena javnost ovog dijela centra grada.

doživljava sam prostor i promjene ili poremećaje na njemu. Navika vezivanja uz prostore traži vezivanje uz prošle slike, pa se svaka inovacija sporo prihvaća, odnosno “traži svoje vrijeme za adaptaciju”. Stoga se čini da se svaki “novi temporalitet” nužno sukobljava sa “starim temporalitetom”, pri čemu valja istaknuti da će – jednom – i sadašnji novi temporalitet, nositi epitet “starog” i biti u sukobu s nekim “novim” (Čaldarović 1996:87). Na javne prostore se odnosi i obilježje procesualnosti javnih prostora, odnosno njihove dinamičnosti, stalne mijene i prisutnosti javnog života na njima svakodnevno. “Na njima i u njima se zapravo uvijek ‘nešto drugo’ i novo događa, a to je upravo jedan od njihovih osnovnih atrakcijskih elemenata (npr. ‘vidjeti i biti viđen’)” (ibid.). Slikovit primjer je zagrebačka subota ujutro na relaciji između dva središnja gradska trga (Jelačićevom i Preradovićevom ili Cvjetnom) kada se može vidjeti i doživjeti koliko spomenuti elementi privlače različite grupe ljudi na ova mjesta da bi se bilo dijelom te procesualnosti. Neki se žele vidjeti s prijateljima, popričati, prošetati, a nekima je glavni interes biti u tzv. središtu zbivanja ili među “poznatim osobama” koji su i inače redoviti posjetitelji ovih mjesta (Svirčić 2002).

Slika 1. Primjer javnog prostora: Trg bana Josipa Jelačića u Zagrebu
(Izvor: <http://upload.wikimedia.org>)

Prema definiciji javnog dobra, kojom se dijelom definiraju i javni prostori, a koja glasi: "javno dobro je takvo čija potrošnja ima kolektivno obilježje: potrošnja pojedinca ne smanjuje potrošnju drugih pojedinaca" (Supek 1987:165), može se reći kako je obilježje javnosti prostora ugroženo ako se radi o narušavanju spomenutog načela. Može se smatrati kako je došlo do povrede javnog dobra ili javnog prostora onda kad određeni pojedinci sebi prisvajaju veći dio od dopuštenoga kolektivnog prostora. Tako se često slučajevi ugrožavanja javnih prostora događaju u zonama središta gradova koji su zbog svoje specifičnosti, vrijednosti i profitabilnosti privlačni potencijalnim ulagačima. S obzirom na to da su središnja zagrebačka zona ili zagrebački donjogradski blokovi najatraktivniji dijelovi grada zbog višestrukih obilježja i kvaliteta, od povijesnih, spomeničkih i kulturnih do rezidencijalnih i parkovnih (npr. Lenucijeva potkova ili lanac gradskih parkova), sve je češći slučaj narušavanja upravo tih javnih prostora (trgova, ulica, parkova i sl). Spomenuti prostori zaslužuju da se u njih ulaže jer trebaju rekonstrukciju i revitalizaciju da bi bili i dalje vrijedni i atraktivni, ali nikako ne zaslužuju destrukciju i polovična rješenja koja bi narušila postojeću donjogradsku urbanističku cjelinu. Prostorne "interpolacije su kao arhitektonske injekcije za novi život grada. Interpolacija nije popunjavanje prostora nego kvalitativno mijenjanje zatečene strukture novim vrijednostima. Ali, oprez: granica između vrhunske interpolacije i potpunog fijaska nevjerojatno je tanka" (Galović 2007). I nedavna interpolacija (od početka 2007. godine) u jedan od središnjih trgova Zagreba, spomenuti Cvjetni trg, izazvala je brojne rasprave jer svojim prvotnim idejnim projektom nije obećavala uklopljenost u postojeći urbani ambijent, već dapače jedno agresivno izdvajanje iz njega. Neplansko i neobzirno ugravanje brojnih projekata u središte grada Zagreba (trgovački ili shopping-centri, multifunkcionalni kompleksi – Importanne galerija, Kaptol centar, Ban centar, Prebenderski vrtovi i sl), ali i ne samo Zagreba, postali su primjeri tzv. *tranzicijske ili postsocijalističke revitalizacije i gentrifikacije (uljepšavanja)* (Svirčić Gotovac 2009) koju provode uglavnom ambicije pojedinaca-investitora čije vizije poslušno izvode dobro plaćeni arhitektonski nacrti. Privatni interesi i kapital često uz naklonost političara čine da se trenutna urbana obnova odvija na jednosmjern, a ne na sustavan i revitalizirajući način. Često je, međutim, slučaj da u urbanističkoj praksi i urbanističkim (prostornim) planovima dolazi do namjerne ili interesne prenamjene određenih negrađevinskih površina u građevinske (mješovitog tipa). Na takav način

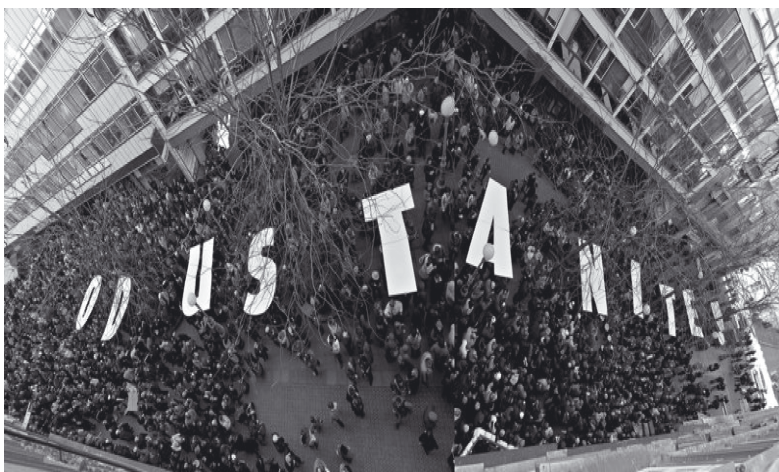
izlazi se u susret privatnim interesima i ulaganjima nauštrb javnih interesa. U zadnjih nekoliko desetljeća došlo je do krize urbanog planiranja i urbanizma kao sistematičnih procesa, a nastao je period tzv. “smrti urbanizma” u kojem se sve događa parcijalno, stihijski i nesistematično. Planovi postaju otvorena forma u koju se sve može naknadno smjestiti – podzemne garaže, sportske dvorane, megalomanske komplekse, trgovačke centre, a upravo na primjeru gradnje na Cvjetnom trgu, može se vidjeti kako se u nekoliko navrata mijenjao i nadopunjavao te prilagođavao Generalni urbanistički plan Zagreba (GUP). Osim u Zagrebu slični slučajevi prisutni su i na Jadranskoj obali gdje je izrazito raširena tzv. divlja i bespravna gradnja, koja se često legalizirala naknadnim smještanjem u prostorne planove pojedinih dalmatinskih županija. Danas se prostor gotovo jedino može usporediti s vrijednošću na tržištu nekretnina jer je postao roba čija se vrijednost određuje u “metrima kvadratnima” i eurima. Gotovo svaki prostor može se kupiti ili prodati ako za njega postoji interes, pa se može reći da je nastupilo vrijeme zaborava onih pravih vrijednosti koje prostor još ima – kulturnih, simboličkih, povijesnih i kolektivnih vrijednosti. Zato je nužno sačuvati od agresivnih destrukcija još one preostale prostore grada za koje se može reći da su javni prostori.

Neki aspekti ugroženosti javnih prostora

Spomenutu destrukciju kao i ugroženost javnih prostora može se tematizirati kroz nekoliko aspekata, a u nastavku rada donose se tri aspekta:

1. *Nedovoljna participacija građana u oblikovanju javnih prostora grada*
Smanjena participacija i uključenost građana u život i odluke grada često dovode do negacije i gubitka vrijednosti javnih prostora u njima. Isključenjem građana iz odluka grada dolazi do privatiziranja (komercijalizacije) sve većeg broja donedavno javnih površina (parkova, zelenih površina, šuma, igrališta, trgova i dijelova ulica) pa se s pravom može pitati što su i postoje li javni prostori još u punom smislu svog značenja. Privatiziranje prostora uglavnom ne prate istraživanja o stavovima i potrebama građana (primjerice istraživanja javnog mnijenja) jer da su se provela, ne bi došlo do ukidanja ili smanjenja određenih javnih prostora. Građani bi u većini slučajeva tražili njihovo povećanje, a ne smanjenje jer je to njihov primaran i egzistencijalan interes koji utječe na kvalitetu života. Praksa sociološkoga

ispitivanja javnoga mnijenja koja je postojala kao dio interdisciplinarnoga planiranja u prošlom sustavu, isključena je iz procesa planiranja početkom 1990-ih godina. Tako je planiranje postalo strogo tehnička djelatnost (arhitektonske, prometne i građevinske struke zajedno), što znači da su građani svjesno isključeni iz grada u kojem svakodnevno žive, te nemaju gotovo nikakav utjecaj na neposredno životno okruženje (institucija javnih rasprava koja se provodi neposredno prije usvajanja određenog plana nije dovoljan mehanizam uključivanja javnosti). Sve to proizlazi iz necjelovitog pristupa prostornom planiranju u hrvatskom tranzicijskom kontekstu u kojem vodeću ulogu imaju političke i njima srodne stručne strukture društvene moći. Na slici 2. možemo primijetiti kako se ignoriranjem i nedovoljnim poštivanjem glasa javnosti može dovesti do njihova otvorenog neslaganja u vidu uličnog prosvjedovanja upućenog određenim odlukama i akterima koji ih donose. Međutim, i ova demonstracija s početka 2007. godine na spomenutom Cvjetnom trgu u Zagrebu, održana protiv gradnje multifunkcionalnog kompleksa u sklopu tog trga, dokaz je kako ni demonstrativna participacija često nije uspješan model uključivanja građana u život i odluke grada u kojem žive. Zbog takvih se gradskih politika onda dovodi u pitanje i egzistencija javnih površina u jednom gradu koje često nemaju garanciju zaštite koju bi trebale imati.

Slika 2. Primjer participacije građana u obliku demonstracija na javnom prostoru u Zagrebu 26. siječnja 2008. (Izvor: <http://www.zelena-akcija.hr>)

2. Klasna segregiranost u javnim prostorima gradova

Već navedena dostupnost ili otvorenost javnih prostora za sve stanovnike grada za neke je autore diskutabilna opcija jer ona uglavnom označava javne prostore samo kao sigurne prostore. To uglavnom znači “tenziju između prava pristupa građana i njihove sigurnosti” u smislu “ideologije koja traži radije premještaj nego rješenje društvenih problema i ‘čišćenje grada’” (Atkinson 2003:1831), odnosno, “eliminaciju onih nepoželjnih” (Smith 1996) kao što su siromašni, manjine, različiti društveni pokreti i sl. Mnoge gradske administracije žele upravo takvu sigurnost grada koja se ogleda kroz nisku stopu kriminala i bez siromaštva, barem onog vidljivog. Takvo je shvaćanje posebno izraženo u zapadnim gradovima, američkim i britanskim, gdje uloga gradskih institucija ide u navedenom smjeru. Iz toga proizlaze i sve kritike o postojanju javnih prostora i pitanja koliko su oni u punom smislu uopće mogući danas. Suvremeni urbanizacijski procesi u sebi uključuju i procese prestrukturiranja i segregiranja u prostoru. Tako primjerice prestrukturacijom stanovništva u središtima gradova (procesu gentrifikacije)³ često se iseljava siromašniji stanovnici (niže slojeve) u korist bogatijih stanovnika (viših slojeva). I ekonomska i kulturna te društvena strana gentrifikacije donosi korist višim i imućnijim društvenim slojevima nauštrb pripadnika srednje klase, naročito onih marginalnih slojeva. Može se reći da je ovim procesom došlo do *nove prostorne i socijalne segregacije*, ali u obrnutom smjeru. Prema N. Smithu, jednom od vodećih teoretičara gentrifikacije, proces gentrifikacije sada vodi do “nove urbane fronte” ili do “revanšističkoga grada” gdje “osveta prema manjinama, radničkoj klasi, ženama, okolišnoj legislativi, *gay* i lezbijskoj populaciji, imigrantima, postaje opći i zajednički nazivnik javnoga diskursa” (Smith 1996:44). Prestrukturacijom slojeva ili klasa, što je i osnovno načelo gentrifikacije, dolazi do brojnih posljedica i promjena koje nisu samo fizičke

³ Prema Sociološkom rječniku (*Dictionary of Sociology*) autora Marshalla (1998) gentrifikacija se definira kao “popravljanje zapuštenih, najčešće središnjih dijelova grada, a uključuje fizičku obnovu i razmještaj nižih klasa stanovništva onima iz viših klasa, te često promjenu od rentnoga prema privatnom vlasništvu. Termin je prvi upotrijebila britanska urbana sociologinja Ruth Glass u svom djelu *London: Aspects of Change*, 1964.” (Marshall 1998:253).

prirode, kao što je prerazmjestaj stanovnika iz jednoga dijela grada u drugi, nego su to i socijalne, kulturne i ekonomske promjene s dalekosežnim posljedicama na razvoj jednoga grada. Gentrifikacija je stoga kompleksan i strukturan proces koji zahvaća cjelokupno društvo. Budući da se događa u centrima gradova, često se njen utjecaj očituje i u javnim prostorima koji se prilagođavaju spomenutim “boljim” slojevima stanovništva. Urbana politika gradova podudara se s navedenom prestrukturacijom stanovnika jer joj je cilj što veća uređenost i tzv. poboljšanje izgleda grada u kojem najčešće nema mjesta za marginalne i siromašne slojeve. Eliminacija, segregacija i marginalizacija elementi su društvene kontrole nad resursima i odnosima moći pojedinih skupina aktera. U tom su smislu javni prostori izgubili dio svojih općih obilježja i približili se “prijepornim prostorima” koji pojačavaju segregaciju u prostornom i društvenom smislu. “Jedna od posljedica globalizacije na prostor namjera je da se ‘javni’ prostor sve više kontrolira od strane privatnih korporacija” (Voyce 2006:270). Tako je kontrola javnih prostora postala istovremeno i način ugrožavanja njihovog obilježja javnosti. Sličnost se može pronaći s tzv. *utvrđenim gradom* (*cities of walls*) primjeri kojega se nalaze u Južnoj i Sjevernoj Americi. U utvrđenom gradu veliki trgovačko-stambeni razvojni projekti pojačavaju segregaciju podijeljenog grada, još više odvajajući zajednice vizualnim granicama, povećanim razdaljinama i, konačno, zidovima. Prisutnost zidova, ograda i stambene segregacije unutar konteksta u kojemu vlada mit o demokraciji i jednakim stambenim mogućnostima (Brazil, sjevernoamerički gradovi i dr) (prema Low 2006:30-33), sve je samo ne održivi ili prema potrebama stanovnika stvoreni grad. Porastom broja utvrđenih enklava u posljednjih se nekoliko desetljeća stvorio novi model prostorne segregacije, što je u mnogim gradovima diljem svijeta promijenilo kvalitetu javnog života. Utvrđene enklave su privatizirani, ograđeni prostori pod nadzorom, namijenjeni stanovanju, potrošnji, odmoru i radu. Gradovi zidova (*cities of walls*) ne jačaju građanska prava, već doprinose njihovom propadanju (Caldeira 2006:59-84).

Slika 3. Utvrđeni gradovi (gradovi zidova) na primjeru Sao Paola u Brazilu
(Izvor: <http://www.urban-age.net>)

3. *Ne-mjesta kao polujavni (semi-public) ili nedovoljno javni prostori*

Ugroženost javnih prostora doživljava svoj vrhunac sa sve većim širenjem različitih tzv. polujavnih prostora (multifunkcionalnih centara, trgovačkih centara, prometnih odredišta i sl) u koje se sada smješta gotovo sav javni život. Danas se ponegdje ovisno o pojedinoj svjetskoj regiji javni život gradova potpuno premješta u navedene prostore polujavnog ili privatnog tipa. Tako, primjerice, trgovački centri postaju reprezentativni primjeri tzv. ne-mjesta (*non-places*) (Augé prema Merriman 2004:146) ili polujavnih prostora. Augé ne-mjesta vidi i kao prostore koji su “zauzeti, bliski, djelomično ukorijenjeni, organski i povezani s osjećajem povijesti, doma i stanovanja, dok prostore kao što su aerodromi, auto-cesta i trgovački centri, smatra ne-mjestima: prostorima putovanja, potrošnje i razmjene” (ibid.). Mnogi trgovačke centre vide kao nova mjesta susreta, “kao nove ikone suvremenog konsumerizma, a čak i kao ‘nove katedrale’ grada” (Duffy 1994 u Thorns 2002:133). Kupovanje je i zabava i aktivnost koja se obavlja u slobodnom vremenu, pa onaj koji ide u centre ne ide nužno kupovati, već želi biti i viđen te samo šetati ili lutati po njima (eng. *stroller*). Takvo ponašanje trgovačke centre čini novim mjestom društvenog okupljanja i mjestom gdje možeš pokazati svoj stil drugima. Kupovanje (*shopping*) u trgovačkim centrima je stoga mnogo kompleksnija i diferenciranija djelatnost nego je bila do sada jer sadrži osim svog primarnog cilja,

tj. same kupovine, i dodatne sekundarne ciljeve: provođenje slobodnog vremena i uspostavljanje društvenih kontakata kao novih načina ponašanja određenih društvenih skupina. Shields (1989) na tom tragu, primjerice, naglašava da postmoderni prostori trgovačkih centara osnažuju poseban tip ponašanja mnoštva u njima (*crowd practice – flânerie*) (prema Woodward, Emmison, Smith 2000), upravo u smislu provođenja slobodnog vremena u trgovačkim centrima danas kao načina lutanja, tumanjanja te jednostavno bivanja u njima. Promocija trgovačkih centara ide tako daleko da su zamišljeni čak kao mjesto okupljanja i “mjesto za zajednicu građana” (*new community centre*) na novim trgovima kasnog dvadesetog i dvadeset i prvog stoljeća. Promjena prostora od javne domene otvorenih trgova i javnih ulica u privatne prostore trgovačkih centara označava značajnu promjenu prema snažnoj privatizaciji u urbanom okruženju (Thorns 2002:138). Neki autori stoga fenomen kraja, odnosno smanjene vrijednosti, javnog prostora poistovjećuju sa stvaranjem novog “konzumerističkog građanstva” (*consumerist citizenship*) (Voyce 2006:269) kao novog društvenog sloja u postmodernom i potrošačkom društvu. Često se građanski sloj društva poziva u polujavne i privatne prostore gdje se pod okriljem sudjelovanja u javnom životu od njega ipak izvlači i profit kao krajnji cilj postojanja ovakvih prostora. Tako se osim aspekata ugroženosti javnih prostora mogu pratiti i aspekti ugroženosti građanskog društva kao dio šire problematizacije ove pojave.

Zaključak

Iz navedenih i tematiziranih aspekata o ugroženosti javnih prostora može se zaključiti kako su uvjetovani svojevrsnom krizom u poimanju javnog i privatnog prostora, kako u užem ili hrvatskom tako i širem ili svjetskom kontekstu. Brojni su razlozi koji dovode do sve češćeg privatiziranja prostora kod nas, a tome je nesumnjivo pridonio tranzicijsko-kapitalistički kontekst društva. U hrvatskoj društvenoj zbilji primarnu ulogu imaju akteri ili pojedinci s financijskom moći koji grade čak i na prostoru javnih površina čime se stvorilo stanje relativizacije važnosti prostora u bilo kojem smislu osim u komercijalnom ili tržišnom. Ostale su vrijednosti marginalizirane

kao i sudionik u njima, a to je obični građanin. Participacija građana u odluke grada kao cjeline, ali i njihovog neposrednog životnog okruženja također je smanjena. Često smo svjedoci kako građani ne mogu utjecati na odluke koje su u njihovom neposrednom interesu. Budući da se na javnim površinama grade uglavnom privatizirani kompleksi, opća ili javna svrha time im se umanjuje ili čak dokida. Gledano kroz prizmu globalizacijskog i postmodernog konteksta javni prostori se shvaćaju kao “javni trgovi 21. stoljeća” u okvirima privatnog prostora, primjerice trgovačkog centra. Imitacija je to javnog trga ili ulice kao otvorenih prostora jer se zamjenjuju tzv. polujavnim i privatnim prostorom. Istovremeno je i način zadovoljenja ljudske potrebe za provođenjem slobodnog vremena, druženja, ali i neizostavne kupovine (*shoppinga*). Tako se paradigmatiski konzumeristički obrazac proširio na područje provođenja slobodnog vremena ispunjavajući potrebu doživljavanja i bivanja na javnom (polujavnom) prostoru. Suvremeni stanovnik grada sve češće zamjenjuje otvorene prostore trgova i ulica s onima zatvorenog tipa u sklopu privatiziranih kompleksa. Javni prostori namijenjeni su stoga samo građaninu kao potrošaču, a one koji taj uvjet ne ispunjavaju, kao što su siromašni ili marginalne skupine stanovnika, nastoji se od njih odmaknuti. Stoga su kontrola, eliminacija i sigurnost načela kojima se vode većina privatnih centara, ali i urbanih politika i gradskih institucija u upravljanju gradovima danas. Biti i boraviti na otvorenom i dostupnom javnom prostoru bez ograničenja stoga je obilježje koje polako gubi na značenju jer nije svrhom samom sebi, već dobiva dodatnu svrhu – kupnju i potrošački obrazac ponašanja koji ide uz nju. Takav se obrazac ponašanja može smatrati dijelom globaliziranog svijeta i života kojem pripadamo danas podrazumijevajući i sve ostale inačice s prefiksom “post” (postmodernizam, postsocijalizam, posttranzicija i mnoge druge) njegovim sastavnim dijelom. Njihove su posljedice već vidljive u svim segmentima života pa tako i onom prostornom segmentu (javnom ili privatnom prostoru), a brojne nam tek preostaje pratiti i nadalje analizirati.

Literatura:

- Atkinson, Rowland.** 2003. "Domestication by *Cappuccino* or a Revenge on Urban Space? Control and Empowerment in the Management of Public Spaces". *Urban Studies* 40/9:1829-1843.
- Augé, Marc.** 1995. *Non-Places. Introduction to an Anthropology of Supermodernity*. London: Verso.
- Caldeira, P. R. Teresa.** 2006. "Utvrđene enklave. Novi model urbane segregacije". U *Promišljanje grada. Studije iz nove urbane antropologije*. S. Low, ur. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 59-90.
- Castells, Manuel.** 2000. *Uspon umreženog društva I*. Zagreb: Golden marketing.
- Čaldarović, Ognjen.** 1996. "Javni prostori i javnost u gradu. Pretpostavke socijalne interakcije". *Čovjek i prostor* 43/3-5:86-87.
- Galović, Krešimir.** 2007. "Interpolacije. Arhitektonske injekcije za novi život". *Jutarnji list, Magazin*, 17. veljače 2007.
- Jacobs, Michael,** ur. 1997. "Introduction. The New Politics of the Enviroment". U *Greening the Millenium?* Oxford, UK, Malden, USA: Blackwell Publishers, 1-17,3.
- Low, M. Setha,** ur. 2006. *Promišljanje grada*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Marshall, Gordon,** ur. 1998. *Dictionary of Sociology*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Merriman, Peter.** 2004. "Driving Places. Marc Augé, Non-places, and the Geographies of England's M1 Motorway". *Theory, Culture & Society* 21/4-5:145-167.
- Seferagić, Dušica.** 2007. "Akeri društvenih promjena u urbanom prostoru Hrvatske". *Sociologija i prostor* 45/177-178(3-4):361-376.
- Smith, Neal.** 1996. *The New Urban Frontier. Gentrification and the Revanschist City*. London i New York: Routledge.
- Supek, Rudi.** 1987. *Grad po mjeri čovjeka. S gledišta kulturne antropologije*. Zagreb: Naprijed.
- Svirčić, Anđelina.** 2002. "Javni prostori u Zagrebu: primjer dvaju središnjih trgova". *Sociologija sela* 40 1/2 (155/156):117-135.
- Svirčić Gotovac, Anđelina.** 2009. *Utjecaj društvenih aktera na procese gentrifikacije i pauperizacije. Primjer Zagreba*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. [Disertacija, rkp].
- Thorns, C. David.** 2002. *The Transformation of Cities. Urban Theory and Urban Life*. New York: Palgrave Macmillan.
- Voyce, Malcolm.** 2006. "Shopping Malls in Australia. The End of Public Space and the Rise of 'Consumerist Citizenship'?" *Journal of Sociology* 42/3:269-286.
- Zlatar, Andrea.** 2008. *Prostor grada, prostor kulture. Eseji iz kulturne politike*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Woodward, Ian, Michael Emmison i Philip Smith.** 2000. "Consumerism, Disorientation and Postmodern Space. A Modest Test of an Immodest Theory". *British Journal of Sociology* 51/2:339-354.

Internetski izvori priloga/slika:

Slika1:http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/80/Zagreb_trg_bana_Jela%C4%8Di%C4%87a.jpg (pristup studeni, 2009).

Slika 2: <http://www.zelena-akcija.hr/content/view/743/430/lang,hr/> (pristup studeni, 2009.)

Slika 3: http://www.urban-age.net/0_images/14_SA08Ref_Caldeira1.jpg (pristup listopad, 2009).